

Этнаграфія і фальклор

**«ДЗЕД КАСЦЕЙ ПАДАВІЎСЯ»: РЭГІЯНАЛЬНА-ЛАКАЛЬНАЯ СПЕЦЫФІКА
МАСЛЕНІЧНАЙ ГУЛЬНІ БЕЛАРУСАЎ ПАДЗВІННЯ***канд. гіст. навук, дац. Т.І. КУХАРОНАК**(Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы НАН Беларусі, Мінск)*

На аснове друкаваных і архіўных матэрыялаў даследавана масленічная гульня «Пахаванне Дзеда/Бабы», якая распачынае масленічны перыяд («Дзед касцей падавіўся») і завяршае яго («Баба сырніцай падавілася»). Гульня лакалізавана на паўночна-ўсходняй тэрыторыі Віцебскага Падзвіння (Гарадоцкі, Шумілінскі, Лезненскі раены, усходняя частка Полацкага раена). Рэгіянальна-лакальныя адметнасці названай гульні прааналізаваны ў адпаведных элементах і дэталях разнастайнага функцыянальна-структурнага прызначэння (сэнсавага, атрыбутыўнага, акцыянальнага, тэмпаральнага, вербальнага), а таксама ў чыста фармальных паказчыках, якія адлюстроўваюць характарыстыку яе бытавання: шматлікасць ці адзінкакасць формы выяўлення, стабільнасць ці нестабільнасць і інш.

Для найбольш аб'ектыўнай ацэнкі гэтага феномена прадстаўлены не толькі меркаванні даследчыкаў, але і яго асэнсаванне самімі носьбітамі мясцовых каляндарных традыцый.

У апошнія дзесяцігоддзе з'ява рэгіянальнасці/лакальнасці, вызначэнне фальклорна-этнаграфічных зон, вылучэнне лакальна-рэгіянальных парадыгмаў надзвычай актуальныя для розных галін народнага мастацтва. Зроблена намі спроба вылучэння лакальных традыцый Віцебскага Падзвіння па матэрыялах традыцыйнай каляндарнай абраднасці засведчыла, у прыватнасці, шырокае распаўсюджанне ў даследуемым рэгіёне Масленіцы. Масленіца (Масленка, Сырная седміца, Запусты) – свята ў гонар веснавога абуджэння прыроды, якое адзначалі ўсе старажытныя славяне, у народным календары абазначала мяжу паміж зімой і вясной і тым самым як бы падводзіла вынікі мінулага года і сезона. У больш даўнія часы гэта было адно з самых вяселых народных святаў, калі дазваляліся самыя розныя ўвеселенні, песні, жарты, нястрыманасць у ежы і піцці. Пасля прыняцця хрысціянства дата яе правядзення залежыць ад дня святкавання Пасхі, масленічны тыдзень заканчваецца ў нядзелю напярэдадні сямітыдневага, перадвелькоднага посту. Тэрміны правядзення Масленіцы вагаюцца ад 3 лютага да 14 сакавіка.

Да найбольш тыповых для Масленіцы рытуальных формаў даследчыкі славянскіх старажытнасцей адносяць маскіраванне, масленічныя пудзілы і кастры. Картаграфаванне сюжэта, прысвечанага масленічным абыходам і гульням, паказала наступнае. Звычай «чапляць калодкі» не мае на Віцебскім Падзвінні дакладна акрэсленых лакальных межаў, а спарадычна сустракаецца на ўсёй тэрыторыі рэгіёна, пераважна на яго ўскраінах. У суседніх Шаркаўшчынскім і Пастаўскім раенах «калодкі» называлі «біркамі» і чаплялі іх дзеўкам-векавухам. У паўднева-ўсходніх раенах жанчыны «чаплялі калодкі» мужчынам, каб атрымаць ад іх выкуп за вызваленне. Аналагічны звычай распаўсюджаны ў Расонскім раене. У Лезненскім, Дубровенскім, Талачынскім і Міерскім раенах сустракаліся абходы пераапанутых. У паўднева-ўсходніх раенах Віцебскага Падзвіння існаваў звычай наведвання бабкай-павітухай сваіх унукаў. У Дубровенскім і Пастаўскім раенах зафіксаваны звычай гасцявання зяцеў у цешчы ў адзін з дзен масленічнага тыдня. У Пастаўскім раене на Масленіцу «гулялі Цярэшку», як і на Каляды. У заходняй частцы рэгіёна, дзе шмат старабрадцаў, на масленічных кірмашах хлопцы кралі дзевак-нявест. На тэрыторыі, куды ўваходзяць Гарадоцкі, Шумілінскі і Ушацкі раены, зафіксаваны звычай спальвання саламянага пудзіла ў апошні дзень Масленіцы. Масленічныя гульні «Дзед касцей падавіўся» (пачатак Масленіцы), «Баба сырніцай падавілася» (канец Масленіцы) сустракаюцца ў Гарадоцкім, Шумілінскім, Лезненскім, усходняй частцы Полацкага раенаў.

Архаічныя масленічныя гульні, прымеркаваныя да сустрэчы і провадаў Масленіцы – пахаванне «дзеда» («Дзед касцей падавіўся») і «бабы» («Баба сырніцай падавілася») зафіксаваны беларускімі і расійскімі этнолагамі і фалькларыстамі¹¹⁵. Гэтыя гульні не маюць дакладных аналагаў не толькі ў іншых рэгіёнах Беларусі, але і ў суседніх славянскіх народаў. Арэал іх распаўсюджання патрабуе далейшага ўдакладнення. На сёння зробленыя запісы адлюстроўваюць не толькі розныя лакальныя варыянты, але і розную ступень іх захаванасці. У адных выпадках мемараты носьбітаў традыцый даюць уяўленне пра стан абрадавай практыкі даваеннага часу, у іншых – зафіксаваны ў рэканструяваным выглядзе, ці нават у жывым бытаванні. Адметнасць у каляндарнай абраднасці праяўляецца ў адпаведных элементах і дэталях разнастайнага функцыянальна-структурнага прызначэння (сэнсавага, атрыбутыўнага, акцыянальнага, тэрміналагічнага, фальклорнага і іншых), а таксама ў чыста фармальных паказчыках, якія адлюстроўваюць характарыстыку бытавання звычайнага абрада – яго наяўнасць ці адсутнасць, шматлікасць ці адзінкакасць формы

¹¹⁵Гл.: Ивлева Л.М., Ромодина А.В. Масленичная похоронная игра в традиционной культуре белорусского Поозерья // Зрелищно-игровые формы народной культуры. Л., 1990. С. 196 – 203; Кухаронак, Т.І. Маскі ў каляндарнай абраднасці беларусаў / Т.І. Кухаронак. – Мінск, 2001, – С. 90 – 93; Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. Віцебскае Падзвінне. Мінск, 2004. – С. 66 – 68; Архіў Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы НАН Беларусі, фонд 6, вопіс 13, спр. 121, лл. 3 – 29.

Этнаграфія і фальклор

выяўлення, стабільнасць ці нестабільнасць і інш. Так, гульня «Пахаванне дзеда» зафіксавана ва ўсіх названых раёнах, «Пахаванне бабы» – адсутнічае ў Лезненскім раёне. Назіраюцца некаторыя мясцовыя адметнасці ў персанажным уасабленні гульні, а менавіта: у якасці «дзеда» і «бабы» у розных весках маглі выступаць то лялька (Гарадоцкі, Лезненскі, усходняя частка Полацкага раёнаў), то жывы чалавек (Шумілінскі раён). Пэўныя адрозненні выяўляюцца і на ўзроўні акцыянальнага кода. Так, у весках Маскаляняты і Халамер’е Гарадоцкага раёна, весках Парэхі і Пушкі Лезненскага, в. Труды Полацкага «дзеда» цягнулі на санках за межы вескі, дзе яго закопвалі ў снег ці спалвалі, у в. Канавалава Гарадоцкага раёна пудзіла пакідалі ў «сарай»; «дзеда» кожны год давалі новае імя. Тэмпаральны код таксама мае свае лакальныя адметнасці: у весках Канавалава і Маскаляняты Гарадоцкага раёна, в. Труды Полацкага, Парэхі і Пушкі Лезненскага раёнаў «пахаванне дзеда» адбывалася ў панядзелак, у першы дзень Масленіцы, у в. Халамер’е Гарадоцкага раёна – у чацвер масленічнага тыдня.

Зараз прааналізуем ход і сэнс гульні, прадстаўляючы для найбольш аб’ектыўнай ацэнкі гэтага феномена не толькі меркаванні даследчыка, але і яго асэнсаванне самімі носьбітамі каляндарных традыцый.

У свядомасці старажытнага чалавека Сусвет падзяляўся на дзве часткі, два светы – «гэты свет», дзе жыў сам чалавек, іншыя людзі, дзе існавала пэўная сістэма сацыяльных адносін, нормаў маралі, каштоўнасцей, правілаў чалавечых паводзін і ўзаемаадносін і «той свет», дзе знаходзіліся загадкавыя звышнатуральныя сілы, духі, міфічныя істоты, памершыя продкі. «Той свет» уяўляўся чалавеку таямнічым, неўпарадкаваным, страшным, бязглуздым. Паводле народнага ўяўлення, у дні святаў два светы – «гэты» і «той», рэальны і сакральны – часова аб’ядноўваліся, і панаваў «свет антыкультуры, свет парушаных адносін, глупства, свабоды ад умоўнасцей, а таму ў некаторай ступені жаданы і бестурботны» [1, с. 3]. Найважнейшымі прадстаўнікамі сакральнага свету ў дні карнавальных святаў лічыліся маскіраваныя, пераапраанутыя персанажы, якія мелі права на своеасаблівыя рытуальныя паводзіны, што парушалі звычайныя паўсядзённыя маральна-этычныя нормы, руйнавалі агульнапрынятыя сацыяльныя каштоўнасці, праяўлялі агрэсію і разбуральныя схільнасці, што стварала на некаторы час умоўную сітуацыю абсалютнай перавернутасці ўсяго звыклага ўкладу жыцця-быцця, свабоды ад паўсядзённых клопатаў і турбот. Менавіта, гэтае панаванне «свету антыкультуры» ў дні святаў і з’яўляецца агульным момантам і для традыцыйнага беларускага маскіравання, і для еўрапейскага і лацінаамерыканскага карнавалу.

Носьбіты традыцый і ўдзельнікі абрадавай гульні выразна ўсведамляюць яе дакладную прымеркаванасць да Масленкі: «На Масленку дзеда харанілі, а перад Масленкай мясаед. У паследні дзень мясаеда, у васкресенне, дзед падавіцца касцей. А ў панідзелак ужэ дзед памер, памер у первы дзень Масленкі» [2, с. 66]; «Вот Дзед ужэ давіцца косцю за то, што все ўжэ, больша мяса не ядуць... Эта ўжэ атходзіць масленая, ужэ заходзіць пост» (в. Труды Полацкага раёна) [3, с. 196].

У вобразе Дзеда персаніфікуюцца і матэрыяльна ўасабляюцца «мясныя запусты» – як кажуць: «Дзед падавіўся косткай». Гэты матыў неаднаразова будзе гучаць падчас гульні: «А дзедка мой, Сідорка, чаго ж ты памер, чаго ж ты рана ад нас улятаеш? Якая ж табе прычыначка, на каго ж ты нас пакідаеш?» – «Косткай падавіўся. Еў мяса, ды падавіўся... Зубоў не было, вот і падавіўся косцей» (Марыя Сафронава, 1919 г.н., в. Маскаляняты Гарадоцкага раёна. Зап. Т. Кухаронак, 1999 г.).

Зробленае загадзя пудзіла клалі ў адной з хат на лаўку пад абразы, накрывалі абрусам ці іншай тканінай: «Дзеда дзелалі с саломы, звязваюць вярвачкамі, здзелаюць как мужыка: і галаву, і ногі. Я раблю яго часы два, адна. Еслі ў каго-небудзь дзелаю, тады крычу: «Паднясі саломы, тое-другое». А адна як дзелаю, усе сама прынясу і дзелаю пасцяпенна. Здзелаю как чалавека: адзіваю на яво і касцюм, і абуваю, а на рукі піраткі адзену. На лаўцы закрывем цюлем, як пакойніка, ляжыць ен у міне на куце как чалавек» (Марыя Сафронава, 1919 г.н., в. Маскаляняты Гарадоцкага раёна. Зап. Т. Кухаронак, 1999 г.).

У асноўным збіраліся жанчыны і аплակвалі Дзеда. Неаднаразова падкрэсліваецца яго ўзрост («сто гадоў жыў»), «пражыў ен ужо сто год; усе хадзіў на нагах, а паследняя врэмя злег, не ўставаў»), тое, што «ўсім быў дзед», г. зн., з’яўляўся агульным продкам. Надзвычай істотнае і імя Дзеда – Сідар, Сідорка. «Сідор» у сваёй асобе захоўваў рысы міфічнага продка, міфічнай істоты [4, с. 146]. Аднак носьбіты традыцый, у прыватнасці, з в. Маскаляняты Гарадоцкага раёна, тлумачаць гэта імя рэальнай сітуацыяй, маўляў, жыў у нас дзед Сідорка (Сідар Міхайлавіч Бароўскі), больш за 100 год, памер вельмі стары, вось мы і называем масленічнага дзеда Сідорка [5, л. 3а]. У іншых весках Дзеда звалі Влас, Аўлас¹¹⁶. У час правядзення гульні яе ўдзельніцы высвятлялі ступень сваяцтва кожнай з дзедам, што павінна вызначаць інтэнсіўнасць «галашэнняў»: «Ты чаго не галосіш?» – «А ен мне ня родный, у яго родныя есць, ніхай галосыць». – «Як жыў быў, дык усім родны быў. Я жонка яго, ой жаль, а ты дочка». – «Счас Галя прыдзя, ен ей бліжэй усіх» (Марыя Сафронава, 1919 г.н., в. Маскаляняты Гарадоцкага раёна. Зап. Т. Кухаронак, 1999 г.). Хто галасіў, хто смяяўся, пры гэтым удзельніцы гульні ўвесь час спрачаліся, хто «дзеда» прыходзіцца большай радней, і хто павінен больш «жаласна» галасіць: «Хадзі, дочка, бліжэ к бацьке! Не

¹¹⁶ Самым урачыстым днём масленічнага тыдня быў чацвер, які на Віцебшчыне называлі «Аўлас», «Влас», асабліва, калі на гэты тыдзень прыпадаў дзень свяшчэннамучаніка Уласія (11/24 лютага). У народзе святы Уласій лічыўся апякуном свойскай жывёлы.

Этнаграфія і фальклор

стой у парозі. – Дзядзько мой родненькі, Сідорка, уставай, не ляжы, у якую дарожаньку ты далекую сабраўся?» (Марыя Сафронава, 1919 г. н., в. Маскаляняты Гарадоцкага раена. Зап. Т. Кухаронак, 1999 г.).

Пастаянна ў прыгаворах і галашэннях падкрэсліваецца мнагажонства, нявернасць і гіперсексуальнасць Дзеда (праз нагавіцы прадзявалася вярхоўка з палкай–качалкай, ці морквай, якую час ад часу прыводзілі ў рух, што выклікала смех прысутных): «Блядун быў, к табе, Манька, штоноч бегаў. Вот ты і галасі. – Ой, жонак любіў, тры ці чатыры было ў яго, усіх перажыў, врэдны быў: всі бабы ў яго ўміралі. Манька шастая была. – А дзе ж яйца яго, не шавеляцца? – Маркоўку прывяжам і вярхоўкай цягнем, каб маркоўка ўстала» (Марыя Сафронава, 1919 г. н., в. Маскаляняты Гарадоцкага раена. Зап. Т. Кухаронак, 1999 г.).

У гэты час жанчына, якая сядзела каля ног «дзеда» пачынала тузаць за вярхоўку, якая была працягнута праз штаніну і прывязана да качалкі (палкі, морквы). Тузанне качалкі/морквы выклікала рогат прысутных жанчын і іх новыя двухсэнсоўныя жарты эратычнага зместу: «Сідорка, мой красавец, як ты быў жыў, нам между ног шавяліў, а цяпер пра нас забыў. – Штаны ж у яго парваныя, бо па бабах хадзіў і штаны парваў. – Аджыў дзед, зляжыў ручкі сваі, закрыў глазкі сваі» (Марыя Сафронава, 1919 г. н., в. Маскаляняты Гарадоцкага раена. Зап. Т. Кухаронак, 1999 г.). Як слухна адзначалі расійскія даследчыкі, «...прысутныя абменьваюцца рытуальна-гульнявымі рэплікамі, якія адпавядаюць як сітуацыі пахавання («А куды ж ты ад нас сабраўся проціў цемненькай ночкі?»); «Куды ж ты ад нас улетаеш, у якую дальнюю староначку?»), так і міфу, які разьрываецца, ствараюць агульную атмасферу дзейства, для якога характэрна спалучэнне плача і смеха» [3, с. 196 – 197]. «Галасілі, хто как сумее: ...» Дзядулінька мой /, пріятненькі мой /, куда ж ты ат нас улітайш /, куда ж ты ат нас ухадзіш /, а што ж ты мне пакінуў /, а што ж ты мне нічога ні раскажаў /, а к каму ж мне цяпер пріюціцца /, і сь кім мне славачка пагаваріць жа...». Так паплачэць адна баба, другая баба яшчэ як-небудзь прідумаіць. Так аны плачуць, а астальныя хахочуць, тамачка» [2, с. 66].

Указваецца не толькі на станоўчыя, але і на адмоўныя рысы характару і паводзін Дзеда: «А харошы чалавек быў, работаў многа, цяпер не падымеш яго, хоць слязамі заліўся. – Ага, харошы, гарэлку піў, мяса жраў, вот і падавіўся, не сваёй смерцю памер. – Як цявезы быў – харошы, а п'яны біўся, дурны быў» (Марыя Сафронава, 1919 г. н., в. Маскаляняты Гарадоцкага раена. Зап. Т. Кухаронак, 1999 г.).

У пахаванні дзеда часам удзельнічалі маскіраваныя «поп» і «дзяк». «Поп» пачынаў пець, а «дзяк» махаць кадзілам, жэстамі і манерай гаварыць перадрознівалі сапраўднага святара пры пахаванні. «Хто папом надзенецца, кадзіла – кружка, блішчыць. Дзяк быў, астальныя проста адзеты, чыста. Поп атпявая дзеда па імені, нешта там бармоча: «Алілуя, алілуя...». Пастаяць, памоляцца, смяюцца усе, як поп моліцца» (Тацяна Зайцава, 1910 г. н., в. Пушкі Лезненскага раена. Зап. Т. Кухаронак, 1999 г.). Вельмі камічна выглядала сама супярэчнасць паміж важнасцю і сур'езнасцю паводзін «папа» і той бязгледзіцай, што ен прамаўляў. Архаічныя біблейскія словы перамяжоўваліся ў яго рэчытацыве беларускімі і рускімі словамі і нават ненарматыўнай лексікай [5, л. 7а]. Лаянка ў такіх сітуацыях некалі выконвала магічную ролю: лічылася, што яна адганяла ўсякае зло, захоўвала, у прыватнасці, удзельнікаў абрадавага дзейства ад шкоднага ўздзеяння «памерлага». Часам у гульні ўдзельнічаў і маскіраваны «доктар» або «фельчар», які ўсялякімі спосабамі імкнуўся «ажывіць дзеда» [5, л. 8а].

Усе гульнявыя сродкі былі накіраваны на разгортванне сюжэта: «Вот дзялоў нам дзед надзелаў. Можэ, ужэ дзеда будзім хараніць. Нада ў пуць яго спраўляць, у дамав'е ўложым і пацягнім хараніць. Дзед мягкі, цераз нядзелю баба ўмрець»¹¹⁷ (Марыя Сафронава, 1919 г. н., в. Маскаляняты Гарадоцкага раена. Зап. Т. Кухаронак, 1999 г.). Затым «дзеда» на санках везлі за веску, скідвалі і засыпалі снегам, або палілі на кастры: «Кладзем на санкі, цягнем у мох — куды-нібудзь, закапываць будзем яво будта бы. Снегам засыпем, закапаем, тады хто што там гаворіць, хто плюнець... Тады ідзем памінаць» [2, с. 67].

Пасля «пахавання дзеда» вярталіся ў тую хату, дзе ен ляжаў і ладзілі «памінкі», на якіх спявалі, танчылі, гутарылі. «Дзед – эта лялька с саломы, нясуць паліць у кусты, у лес. Тады гуляюць. Эта было ў первы дзень Масленкі, яшчэ да вайны. Былі адны бабы, дзед ужо ня нада» (Тацяна Зайцава, 1910 г. н., в. Пушкі Лезненскага раена. Зап. Т. Кухаронак, 1999 г.).

У в.Злыднікі Гарадоцкага раена гульнявыя пахаванні на другі дзень мелі працягам гульнявыя вяселлі – «...замуж аддаюць, надзяляюць тых, каго выберуць: хто матка хрестна, хто свекровы переймаць будуць, як молодых, – хто чапелой, хто кружкой, хто чым». У час такіх вяселляў магла прысутнічаць і саламяная фігура Уласа» [6, с. 353].

Як бачым, прыведзеная вышэй масленічная пахавальная гульня належыць да тыповых карнавальных гульняў, дзе смех спалучаецца і чаргуецца з плачам. Надзяленне «дзеда» здэшнімі атрыбутамі гіперсексуальнасці, якія дадаткова абыгрываліся ў галашэннях і выказваннях у час гульні, збліжае гэты беларускі персанаж з заходнееўрапейскім Карнавалам або Пустам, якога судзілі ў апошні дзень свята за шматлікія грахі, у тым ліку і за распусту і прылюбадзейства, спакушэнне чужых жонак. У заходняй Чэхіі ў прысутнасці ўсіх жыхароў вескі агалошвалі прысуд і спальвалі саламянае пудзіла ў мужчынскім адзенні, якое сімвалізавала мясапушта [7, с. 227]. У Польшчы ў любельскіх весках тапілі або спальвалі саламянае пудзіла, якое

¹¹⁷ У беларусаў бытавала павер'е: калі нябожчык мяккі, доўга не астывае, у хуткім часе ў вёсцы яшчэ хтосьці памрэ.

Этнаграфія і фальклор

ўвесь карнавал вазілі па вуліцах. У мазураў у гэты дзень вазілі саламянае пудзіла ў рост чалавека, потым зрывалі з яго адзенне, тапілі або палілі, прыгаючы праз агонь. Усе гэта заканчвалася шчодрай трапезай [7, с. 207].

У апошні дзень Масленіцы адбывалася «пахаванне бабы», якую таксама як і «дзеда» рабілі ў рост чалавека, набівалі сенам або саломай, у знешнім вобліку падкрэслівалі жаночыя атрыбуты: «І бабу таксама дзелалі з етава барахла, вялізныя сіскі ей дзелалі» [2, с. 67]. Смерць Бабы тлумачылі тым, што яна «падавілася сырніцай»: «У Масленку мы ядзем толькі сырніцу. У паследні дзень Масленкі, у васкрасенне, баба падавіцца сырніцай» (Марыя Сафронава, 1919 г. н., в. Маскаляныты Гарадоцкага раена. Зап. Т.Кухаронак, 1999 г.). Часам Баба мела імя Пахомаўна, Хадора, Власіха [5, л. 14]. Пахаванне «бабы» адбывалася аналагічным чынам, як пахаванне «дзеда», г. зн. гульня ўключала ў сябе выраб пудзіла, галашэнні над ім, дарогу на могілкі, пахаванне і памінкі з песнямі і танцамі: «І апяць гуляюць. Ета ж цяпер, знаеш, самалюбівы народ, яны ж не ўмеюць ні танцаваць... А тады танцуюць, гуляюць, толькі пыл ідзець...» [2, с. 67].

У в. Андрэўская Слабада Шумілінскага раена аплаквалі не «бабу», а жывога чалавека, жанчыну, што клалася на кут у якасці «бабы». Зафіксаваны выпадак, калі выканаўца гэтай ролі неўзабаве памерла: «А яшчо знаеш, што было раз? Як Арліха на кут лягла. Бабу паміналі нейкую, сырам падавілася. І лягла на куце і ляжыць ужо, а жэншчыны падходзюць і галосюць па ей. Як па пакойніцы галосюць, ага. Жывая лажыцца і здаровая, а яны ходзюць кругом. Саберуцца, вып'юць, а тады галосюць па ей. – Ну, і добра ей было? Прощі Бога, дурак, ня лезь. Як паралізавала яе руку і нагу на трэці дзень з тых пор, як яна паляжала і галасілі па ей. І памерла счас. А баба была здаровая, красная...» (Мар'я Чаплінская, 1912 г.н., Ганна Казлова, 1901 г.н. Зап. А. Боганевай, 1998 г.). Пасля гэтага выпадку традыцыя ў весцы перапынілася.

На думку некаторых даследчыкаў, расправа над масленічнымі «дзедам» і «бабай» мела язычніцкае паходжанне і сімвалізавала перамогу лета над зімой, цяпла над холадам, іншыя ж мяркуюць, што смерць з'яўляецца неабходнай умовай для адраджэння прыроды вясной. Многія абрадава-магічныя дзеянні звязаны з тэмай фертыльнасці чалавека.

Сучасныя ўдзельнікі гульні і гледачы не асэнсоўваюць старадаўняга сэнсу сваіх забаў, для іх гэта, у першую чаргу, магчымасць павесяліцца: «Гулялі ета проста як гульнію. Вот сабіраюцца, проста етава дзеда дзелаюць». <А што гэты дзед значыць?> – «Ну, ета я не панімаю, не буду казаць. Раз ен падавіўся касцей – значыць усе. Ен падавіўся, а баба сырніцай падавіцца» (Марыя Сафронава, 1919 г. н.). [2, с. 67]. Выкананне неабходных абрадаў у пэўны час у свядомасці носьбітаў успрымаецца як падтрыманне традыцыі: «перадаюць, радзіцелі ж перадаюць».

Такім чынам, масленічныя гульні «Дзед касцей падавіўся», «Баба сырніцай падавілася» з'яўляюцца адным з самых яркіх «маркераў» паўночна-усходняй тэрыторыі Віцебскага Падзвіння. Яны арганічна ўваходзяць у масленічны абрадавы комплекс, які мае тут шырокае бытаванне. Якраз на акрэленай тэрыторыі найбольш распаўсюджаны класічныя абрадавыя масленічныя песні. У дадзеным арэале лакалізавана традыцыя памінання продкаў у суботу напярэдадні Масленіцы («таўстая субота», «радзіцельская субота»). Тут былі распаўсюджаны звычай майстраваць і катацца на гэта свята на каруселях («калаўротах»); традыцыя спальвання саламянага пудзіла ў апошні дзень Масленіцы.

ЛІТАРАТУРА

1. Лихачев, Д.С. Смех в древней Руси / Д.С. Лихачев, А.М. Панченко, Н.В. Поньрко. – Л.: Наука, 1984. – 295 с.
2. Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. У 6 т. Т. 2. Віцебскае Падзвінне / Т.Б. Варфаламеева, А.М. Боганева, М.А. Козенка [і інш.]; Складальнік Т.Б. Варфаламеева. – Мінск: Бел. навука, 2004. – 910 с.
3. Ивлева, Л.М. Масленичная похоронная игра в традиционной культуре белорусского Поозерья / Л.М. Ивлева, А.В. Ромодин // Зрелищно-игровые формы народной культуры. Сб. статей. – Л.: ЛГИТ-МиК, 1990. – С. 196 – 203.
4. Топоров, В.Н. Об одном способе сохранения традиции во времени: имя собственное в мифопоэтическом аспекте / В.Н. Топоров // Проблемы славянской этнографии. – Л.: Наука, 1979. – С. 146 – 147.
5. Архіў Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К.Крапівы НАН Беларусі (АІМЭФ), фонд 6, вопіс 13, спр. 121, лл. 3 – 29.
6. Валодзіна, Т.В. Пахаванне дзеда/бабы / Т.В.Валодзіна // Міфалогія беларусаў: Энцыкл. слоўн. / склад. І. Клімковіч, В. Аўтушка; навук.рэд. Т. Валодзіна, С. Санько. – Мінск: Беларусь, 2011. – С. 352 – 353.
7. Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы (конец XIX – начало XX вв.): Весенние праздники. – М.: Наука, 1977. – 360 с.

Артыкул падрыхтаваны пры фінансавай падтрымцы БРФФД. Грант «Наука (НАНБ-вузы) – 2011» Дамова № Г 110Б-023